

Львівський державний університет ім. І. Франка

На правах рукопису
УДК 338 (477:438)

ГУДЗЕЛЯК
Ірина Іванівна

ПРИКОРДОННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ
УКРАЇНИ З ПОЛЬЩЕЮ
(географічний аналіз на матеріалах Львівської області)

11.00.02 - економічна і соціальна географія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата географічних наук

Львів - 1997

911.3:30
911.3:33

АВ 38.642

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00596861 (Z)

Дисертацією є рукопис
Робота виконана у Львівському
ім. І. Франка

Науковий керівник - Шаблій О. І., доктор географічних наук,
професор, завідувач кафедри економічної і соціальної географії
Львівського державного університету ім. І. Франка

Офіційні опоненти:

Писаренко С. М., доктор географічних наук, професор кафедри
міжнародних економічних відносин Львівського державного
університету ім. І. Франка;

Качан Є. П., кандидат економічних наук, професор, завідувач
кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних
сил Тернопільської Академії народного господарства.

Провідна організація - Інститут географії НАН України

Захист відбудеться 12 листопада 1997 р. о 14 год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради К.04.04.02 з географічних наук у
Львівському державному університеті ім. І. Франка за адресою: 290000,
м. Львів, вул. Дорошенка, 41.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Львівського державного університету ім. І. Франка (м. Львів, вул.
Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 10 жовтня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат географічних наук

С.І. Кукурудза

AB-38.642

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна, ставши у 1991 р. суверенною незалежною державою, почала самостійно здійснювати свою зовнішню політику. П'ять з усіх семи сусідів України знаходяться на заході і південному заході. З них особливе місце займає Польща, міждержавні стосунки з якою набувають нового якісного характеру. Хоча за протяжністю українсько-польський кордон є найменшим - всього 542 км, але Польща є найбільшим західним сусідом за площею, економічним та демографічним потенціалом.

На сучасному етапі актуальною є проблема вибору оптимальних шляхів і напрямів політичної економічної інтеграції України у Європу. Інтегруючись у європейське співтовариство, Україна у великій мірі орієнтується на сусідню Польщу, що стала для нашої держави своєрідними воротами на Захід. Польща першою серед країн світу офіційно визнала суверенітет України, стала моделлю демократизації та ринкової трансформації. Юридично-правова база міждержавних стосунків України і Польщі в основному закладена. Польща визнана стратегічним європейським партнером для України, а прикордонне співробітництво - одним з основних напрямів зовнішніх стосунків між обома державами.

Досвід більшості європейських держав свідчить, що у процесі інтеграції особливе місце займають прикордонні території. Найбільш оптимальним є інтеграція окремих територіально-господарських систем, складовими структурними компонентами і елементами яких є перспективні "зовнішньозначимі" галузі, підприємства, заклади і організації.

Західні прикордонні області України, особливо Львівська, володіють значним зовнішньоекономічним потенціалом. Він визначається геополітичним розташуванням цих областей, сприятливими природними передумовами, їх працересурсним потенціалом, достатнім за загальним рівнем розвитку суспільства та традиційністю контактів із сусідніми польськими воєводствами. Слід також брати до уваги, що у складі населення останніх до кінця Другої світової війни була високою частка українців, а тепер тут поступово відроджується українське культурне життя.

Вивчення українсько-польських зв'язків у прикордонних територіях є актуальним, оскільки такі зв'язки розвиваються у процесі зміни функцій українсько-польського кордону з бар'єрних на інтеграційні. Кордон перетворюється з глухого у досить прозорий і наближається за якістю до європейських стандартів.

Комплексне економіко-географічне вивчення прикордонних зв'язків передбачає дослідження їх місця у системі міжнародних відносин, передумов їх розвитку, типових та нових форм прояву, умов функціонування прикордонної інфраструктури та її територіальної організації.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є міжнародні зв'язки у прикордонних територіях.

Предмет дослідження - це чинники, компонентна структура і територіальна організація прикордонних зв'язків України і Польщі.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у поглибленні теоретичних аспектів міжнародних прикордонних зв'язків, у вивченні реальної ситуації у функціонуванні прикордонних українсько-польських зв'язків, встановленні їх позитивного змісту і вузьких місць, обґрунтуванні шляхів їх удосконалення на матеріалах Львівської області. Виходячи із мети дослідження, у роботі розв'язуються такі завдання:

- з'ясування суті прикордонних зв'язків та їх місця у системі міжнародних зв'язків;

- обґрунтування географічних меж прикордонних територій загалом та українсько-польського прикордоння зокрема на основі аналізу різноманітних підходів до цієї проблеми;

- розкриття дії системи чинників на компонентну структуру та територіальну організацію прикордонних зв'язків України з Польщею;

- аналіз функціональної структури українсько-польських прикордонних зв'язків;

- визначення геопросторових особливостей організації прикордонних зв'язків та прикордонної інфраструктури, вплив останньої на територіальну мережу зв'язків;

- вивчення та оцінка організаційно-управлінських форм прикордонних зв'язків.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у поглибленні поняття системи міждержавних прикордонних зв'язків; удосконаленні методики вивчення прикордонних зв'язків; обґрунтуванні географічних меж прикордонних територій; виявленні найважливіших регіональних факторів формування і функціонування таких зв'язків; типізації прикордонної інфраструктури; обґрунтуванні форм територіальної організації прикордонних зв'язків; конкретних рекомендаціях щодо вдосконалення напрямів і видів прикордонних зв'язків між Україною і Польщею.

Практичне значення і реалізація результатів досліджень. Практичне значення дослідження важливе при вивченні прикордонних

адміністративно-територіальних одиниць держави - областей, районів, сільрад, міських і сільських поселень, їх територіальних систем. Методика дослідження прикордонних зв'язків може бути використана при розробці зовнішньоекономічної стратегії України, при виборі пріоритетів інвестування у прикордонні, у роботі органів управління Львівської області та інших прикордонних областей України. Зокрема, наукова інформація комплексного характеру, у тому числі картографічна, може успішно застосовуватися у діяльності Комітету міжнародних відносин Львівської обласної державної адміністрації та відділу міжнародних економічних зв'язків при обґрунтуванні необхідності входження частини Львівської області у Євросоюз "Бут".

Апробація роботи. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на Всеукраїнському семінарі "Сучасні проблеми географії населення в Україні" (м. Луцьк, 1993), на міжнародній науково-практичній конференції "Вільна економічна зона - як форма регіонального розвитку" (Чернівці, 1994), на конференції "Проблеми географії України" (Львів, 1994), на конференції "Історія української географії і картографії" (Тернопіль, 1995), на Першій всеукраїнській конференції "Теоретичні та прикладні аспекти соціоекології" (Львів, 1996), а також на підсумкових наукових семінарах кафедри економічної та соціальної географії Львівського держуніверситету ім. І. Франка. У 1994 р. за наукове дослідження по темі "Народ, нація, держава - українське питання в Європейському вимірі" дисертант стала лауреатом премії ім. Євгена Маланюка.

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 8 наукових праць (в т.ч. 4 без співавторства) загальним обсягом 1,3 друкованих аркушів.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація викладена на 170 сторінках друкованого тексту, який складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури (115 позицій) та додатків. Робота включає 23 таблиці та ілюстрована 26 рисунками, в т.ч. 11 картосхемами, які розміщені на 38 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

1. Міжнародні прикордонні зв'язки (МПЗ) - це різноманітні за формою і змістом стосунки, що здійснюються між суміжними територіями держав-сусідів першого порядку. Вони є проявом міжнародних відносин на регіональному і локальному рівнях.

Розширення і вдосконалення міжнародних прикордонних зв'язків є суттєвим фактором поглиблення міждержавних відносин та

економічного росту і соціальної стабілізації прикордонних територій, яким властива низка економічних, соціальних, культурно-етнічних, військово-політичних та екологічних проблем периферійних регіонів.

У МПЗ відображається динаміка міждержавних стосунків: від найнижчого рівня - епізодичних прикордонних контактів до найвищих - прикордонної інтеграції. Останню трактуємо як тісні міжнародні зв'язки, особливо економічні між суб'єктами (переважно юридичними) прикордонних територій, що регулюються системою правових угод довготривалого характеру. Рівень прикордонної інтеграції відповідає стану взаємозалежності соціально-економічних систем прикордоння, що у підсумку визначається рівнями міжнародного поділу та кооперації праці.

Географічна близькість юридичних і фізичних суб'єктів прикордоння зумовлює специфічне поєднання форм і видів міжнародних зв'язків, які включають економічні, соціальні (в т.ч. культурні і релігійні), екологічні, політичні та військові відносини між державами (рис. 1). Реалізація прикордонних зв'язків можлива за умови розвитку прикордонної інфраструктури, особливо транспортної та наявності транскордонних пунктів пропуску.

У географічному дослідженні важливе значення має делімітація прикордонних територій загалом та українсько-польського прикордоння зокрема. Виділено три геопросторові рівні прикордонних територій: обласний (включає території адміністративних областей, які прилягають до державного кордону), районний (у межах прикордонних адміністративних районів України) та прикордонної смуги (прикордонних міськрад і сільрад). Такий поділ базується на сучасному адміністративно-територіальному устрою держави з урахуванням сформованої системи розселення; враховано фактор тяжіння міжнародних зв'язків (у тому числі прикордонних) до обласних центрів, де розвиток інфраструктури є вищим, порівняно з низовими районами. Також береться до уваги просторова організація систем статистичного обліку міжнародних зв'язків.

Українсько-польське прикордоння розглядається у трьох аспектах - політико-географічному, економіко-географічному та етно-культурному. Політико-географічний аспект полягає в тому, що західноукраїнське прикордоння є перехідною зоною між двома політичними системами - західною, з давніми демократичними інститутами і традиціями, та східною, з політично малоструктуризованим суспільством, залишками тоталітарної ідеології.

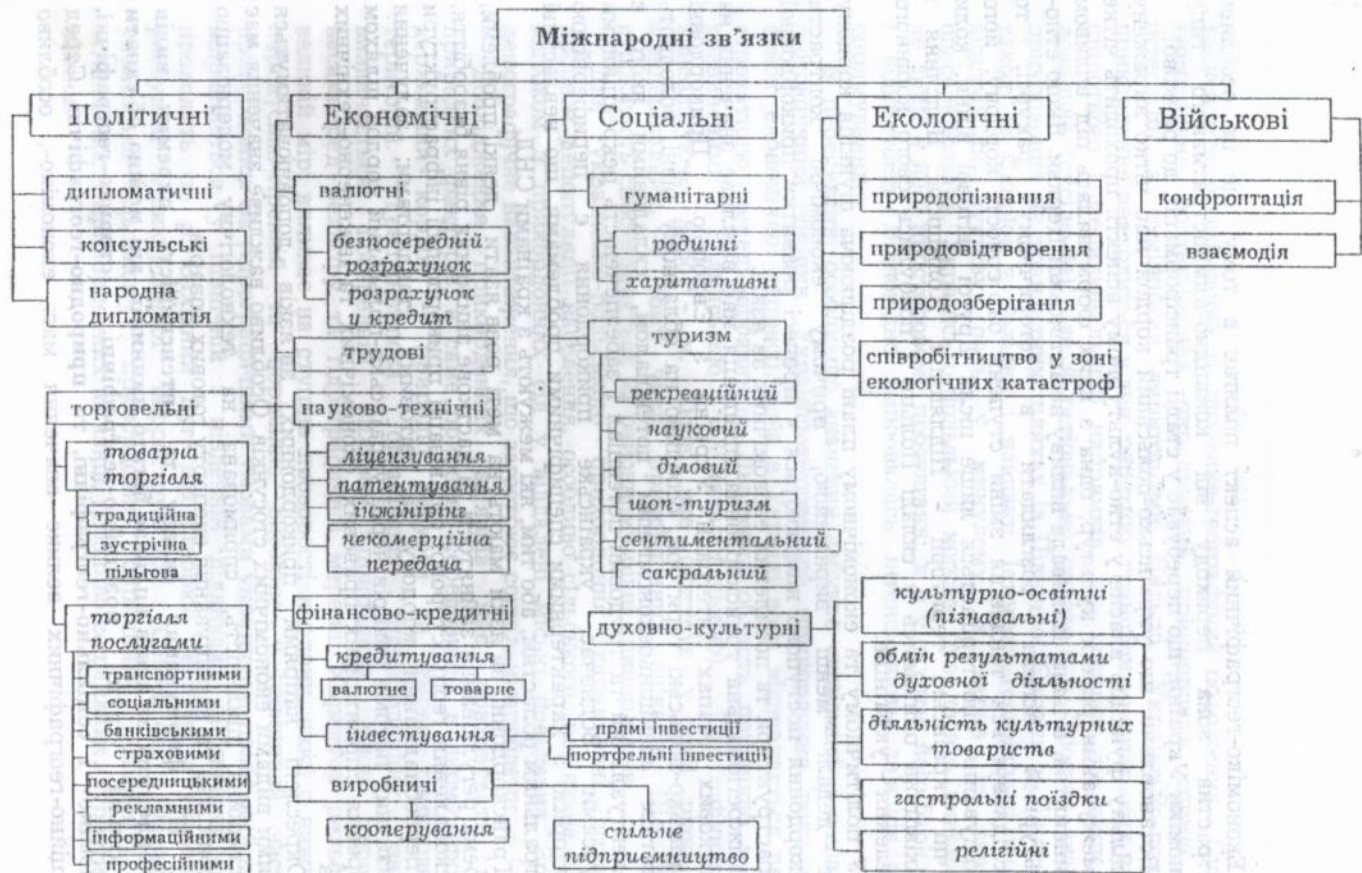

Рис. 1 Класифікація міжнародних зв'язків

Економіко-географічний аспект полягає в тому, що це особливо контрастна зона переходу від командно-адміністративного типу економіки України, що перебуває у стадії трансформації, до ринкової.

Встановлено, що українсько-польський кордон має чітко виражену роздільну функцію власне у етно-культурному аспекті: проходить чітке розмежування різних культур, одна з яких формувалась під впливом латинництва, а інша зазнавала впливу візантійської Церкви. Якщо етно-культурний аспект розглядати в історичному ракурсі, то прослідковується тенденція зміни ступеня бар'єрності кордону: його нарощування спостерігається лише після Другої світової війни, коли етнічні українські території - Підляшшя, Холмщина, Надсяння і Лемківщина опинились у складі Польщі і позбулись свого корінного населення - українців.

У політичному та економічному плані розділююча функція кордону стає дедалі менш вираженою, причому економічні контрасти прикордоння поступово нівелюються у процесі розвитку прикордонної інфраструктури та посилення економічних зв'язків.

Міжрегіональна транскордонна співпраця має важливе значення на початкових етапах інтеграції України з Європою. Прикордонні українсько-польські території, особливо на обласному рівні, володіють достатнім зовнішньоекономічним потенціалом, складовими якого є інтелектуальний та трудовий потенціал і забезпеченість рекреаційними ресурсами. Водночас, українське прикордоння є периферійною територією з характерними специфічними проблемами, що невласливі центральним областям, або тим, які межують з країнами СНД.

Транскордонні зв'язки мають на меті розв'язати деякі проблеми, зокрема регулювання зайнятості та часткове зниження рівня безробіття; вдосконалення геопросторової організації прикордонної інфраструктури та переобладнання кордону за світовими стандартами; залучення транзитних потоків товарів через українсько-польський кордон шляхом створення сприятливих правових, економічних та інженерно-технічних умов.

Окреслені напрями прикордонних зв'язків доповнюватимуться різними видами економічних стосунків. Особливо важливе значення має інвестиційна діяльність, спрямована на технологічну модернізацію виробництва та нарощування експорту готових товарів.

2. На формування складу та інтенсивність окремих видів прикордонних зв'язків впливає багато чинників, які можна об'єднати у кілька груп: позиційно-географічні, історико-географічні, економіко- і соціально-географічні, та природно-географічні. Серед позиційно-географічних велике значення має: економіко-, особливо

транспортно-географічне та політико-географічне положення. Сучасне географічне розташування українського прикордоння сприяє його інтеграції з суміжними територіями Польщі. Українсько-польське прикордоння знаходиться у зоні перетину трансконтинентальних шляхів широтного і меридіонального напрямків, що посилює не лише його локальне (сусідське), але й регіональне положення. Зростає значення прикордоння на транзитних шляхах із Північної Європи у Південну, а також із Східної у Західну і навпаки. Історико-географічні чинники відігравали суттєву роль у минулому, а зараз їх значення опосередковане. Українсько-польський кордон був досить динамічним, не лише у його просторовому простяганні, а й у ступені його бар'єрності і відкритості. Відповідно змінювалась інтенсивність зв'язків та їх спрямування.

У перспективі особливого значення набуває економіко- і соціально-географічний чинник. Українсько-польське прикордоння поки що є зоною економічної депресії, хоча в Україні вона відзначається певною строкатістю (середньорозвинена Львівська область порівняно з менш розвиненими Волинською і Закарпатською). Тут функціонує консолідуюче ядро - м. Львів, яке фокусує у собі різні види міждержавних, у тому числі прикордонних зв'язків. Ще більша строкатість спостерігається на районному рівні прикордоння.

Для українсько-польського прикордоння характерні інтенсивні процеси депопуляції населення, особливо сільського, пов'язане із його відтоком з прикордонних сіл у віддалені міські поселення. Зростає демографічне навантаження, що загострює соціальні проблеми.

Дослідження прикордонних зв'язків має враховувати вплив природних факторів, а саме природне середовище, в якому пролягає державний кордон, і природні ресурси та умови прикордонних територій. Геопросторова організація прикордонних зв'язків визначається посереднім впливом природних умов території, насамперед рельєфу та гідрографічної мережі. Характер рельєфу у великій мірі впливає на ступінь прозорості кордону, який є нижчим у карпатсько-гірській та порівняно високим у рівнинній частинах прикордоння. За гідрографічними умовами українсько-польський кордон відрізняється у північній і південній ділянках: на півночі кордон проходить по р. Західний Буг, що створює технічні труднощі при розбудові прикордонної інфраструктури. Сезонність клімату в українсько-польському прикордонні спричинює сезонні зміни інтенсивності прикордонних зв'язків, особливо соціальних (туристичних) обмінів.

3. Українсько-польське прикордонне співробітництво здійснюється у різноманітних формах, структура яких останнім часом удосконалюється. Найважливішими є: торговельні зв'язки, інвестиційна діяльність, зв'язки у розбудові прикордонної інфраструктури, соціальні та екологічні зв'язки.

Розвиток торговельних зв'язків у прикордонних територіях детермінований географічною близькістю суб'єктів взаємовідносин та помітною лібералізацією митного законодавства України. На Львівську область припадає приблизно третина зовнішньоторговельного обігу між Україною і Польщею (без урахування обсягів "валізкової торгівлі"). Наростає тенденція до збільшення абсолютного значення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі Львівщини і Польщі; остання займає друге місце за імпортом та п'яте за експортом продукції. Товарна структура експорту Львівщини нераціональна, оскільки основну частку складають сировина і напівфабрикати, тоді як в імпорті переважає машинобудівна продукція (автомобілі і запасні частини до них, технологічне обладнання для легкої і харчової промисловості). Необхідно нарощувати експорт готової продукції, водночас регулювати імпортні надходження. Вважаємо, що у механізм такого регулювання слід запровадити антидемпінгове мито для тих товарів, які імпортуються за цінами, нижчими за витрати на їх виробництво в Україні. Доцільно би змінити експортний профіль області стосовно Польщі, а також максимально використовувати переваги комбінування та кооперування підприємств прикордонних територій.

При дослідженні територіальної організації учасників прикордонних зв'язків встановлено, що м. Львів є центром тяжіння імпорту та основним експортером, тоді як прикордонні адміністративні райони слабо залучені до процесів міждержавної співпраці. Проте у перспективі найдоцільніше розвивати прикордонне співробітництво саме на рівні прикордонних районів.

Українсько-польське прикордоння характеризується активним розвитком "валізкової" торгівлі (або шоп-туризмом), обсяги якої значні і суттєво впливають на функціонування споживчого ринку в області. Польська продукція займає вагомe місце у товарній структурі прихованої торгівлі. Якісний аналіз показує, що у структурі прихованого імпорту з Польщі переважають продовольчі товари, хоча частка непродовольчих виробів є високою.

Розвиток економіки прикордонних районів у значній мірі залежить від іноземних інвестицій. Польща є п'ятим за обсягом інвестицій партнером Львівської області (14% усіх іноземних інвестицій). Капіталовкладення спрямовані в основному у спільне підприємництво. У

середньому в одне СП вкладено 17,4 тис. дол. Це низькі показники порівняно з іншими країнами. Засновниками українсько-польських СП є переважно фізичні особи. Вкладаються кошти в основному у дрібні підприємства, що спеціалізуються у наданні посередницьких послуг. Серед виробничих СП переважає більшість працює у швейній промисловості та випускає інші товари народного вжитку. Геопросторова організація українсько-польських СП специфічна: висока концентрація в обласному центрі послугових СП та поодинокі локалізації виробничих СП у сільських районах.

Для залучення великих інвестицій з-за кордону необхідно здійснювати гнучку податкову політику, особливо для СП з урахуванням обсягів капіталовкладень та спеціалізації підприємства, як це здійснюється, наприклад, в Угорщині чи Китаї.

Дослідження зовнішніх трудових міграцій між Львівською областю і Польщею виявило односторонню спрямованість (у Польщу), що здійснюються переважно з сільської місцевості. Професійний склад трудових мігрантів різноманітний - від робітників до науковців з високим відсотком молодих спеціалістів. Серед галузей економіки Польщі, де зайняті трудові мігранти з України - будівництво, швейна промисловість, сільське господарство і домашнє господарство. Через недосконалість механізму угоди про взаємне працевлаштування громадян України і Польщі трудові міграції часто є нелегальними, що знижує рівень соціального захисту українських працівників за кордоном.

Соціальні прикордонні зв'язки є традиційними. Зараз вони набирають нового змісту. Важливим напрямом став прикордонний туризм, який здійснюється у формах - шоп-туризму, сентиментального, рекреаційного та ділового туризму. Домінує шоп-туризм, що зумовлено локалізацією великого торговельного центру - м. Перемишля, яке стало ядром різноманітних соціальних зв'язків (в т. ч. сентиментального туризму). Тому саме у прикордонні здійснюються найбільші обсяги видатків українських туристів.

Високого рівня розвитку досягли освітянські зв'язки на рівні шкіл та вузів прикордоння та решти території сусідніх держав. Важливим аспектом повинна стати допомога львівської сторони в організації українського шкільництва та відродженні українського національного життя у Перемишльському, Кросненському та Замостянському воєводствах.

У прикордонні розвивається рекламно-інформаційна діяльність, зокрема у м. Львові формується потужний ярмарково-виставковий комплекс міжнародного характеру. Однак рівень залучення українських

фірм з інших областей України до виставкової діяльності є низьким. Активними учасниками є, як правило, прикордонні виробники, особливо польські.

Гуманітарні та духовно-культурні зв'язки активізуються, урізноманітнюються за формами. Особливої уваги заслуговує проблема збереження історичних місць пам'яті двох народів. Цьому у значній мірі сприяє діяльність національно-культурних товариств, що працюють по обидва боки кордону ("Надсяння", "Лемківщина", "Холмщина" та ін.).

Прикордонна співпраця регулюється діяльністю спільних виконавчих органів - Польсько-Українською міжурядовою координаційною Радою з питань міжрегіональної співпраці, куди входять представники влади Волинської, Львівської, Закарпатської областей та чотирьох воєводств - Кросненського, Перемишльського, Замостянського і Холмського. З 1996 року функціонує Комісія з питань прикордонної співпраці.

4. Концепція територіальної організації прикордонних зв'язків базується на таких вихідних поняттях: ядра зв'язків - це окремі місця на певній території, де локалізуються юридичні та масові фізичні суб'єкти зв'язків; канали зв'язків - лінії на певній території, вздовж яких відбувається переміщення носіїв зв'язку. Функціональне поєднання ядер та каналів формує мережу (каркас) зв'язків.

За ступенем концентрації суб'єктів міжнародних зв'язків здійснено ієрархічну класифікацію ядер зв'язків на *пункти, центри та вузли* зв'язків. Пункти зв'язків утворені підприємствами і організаціями - учасниками міжнародних зв'язків, зосередженими у певному поселенні; центри прикордонних зв'язків сформовані суб'єктами зв'язків та локальними і регіональними органами влади, які здійснюють контроль і управління міжнародним співробітництвом. Вузли прикордонних зв'язків доповнені державними органами влади, які забезпечують учасників прикордонних зв'язків правовою, законодавчою базою.

За компонентною структурою виділено такі види ядер зв'язків: моноструктурні, коли здійснюються зв'язки одного виду, та поліструктурні, якщо відбуваються взаємовідносини у різних формах (рис. 2).

Елементарною клітиною геопросторової організації зв'язків є територіальна адміністративна одиниця, яка містить три і більше ядер зв'язків, що поєднані каналами їх реалізації. Існують також канали зв'язків транзитного характеру, які оминають існуючі в регіоні ядра зв'язків.

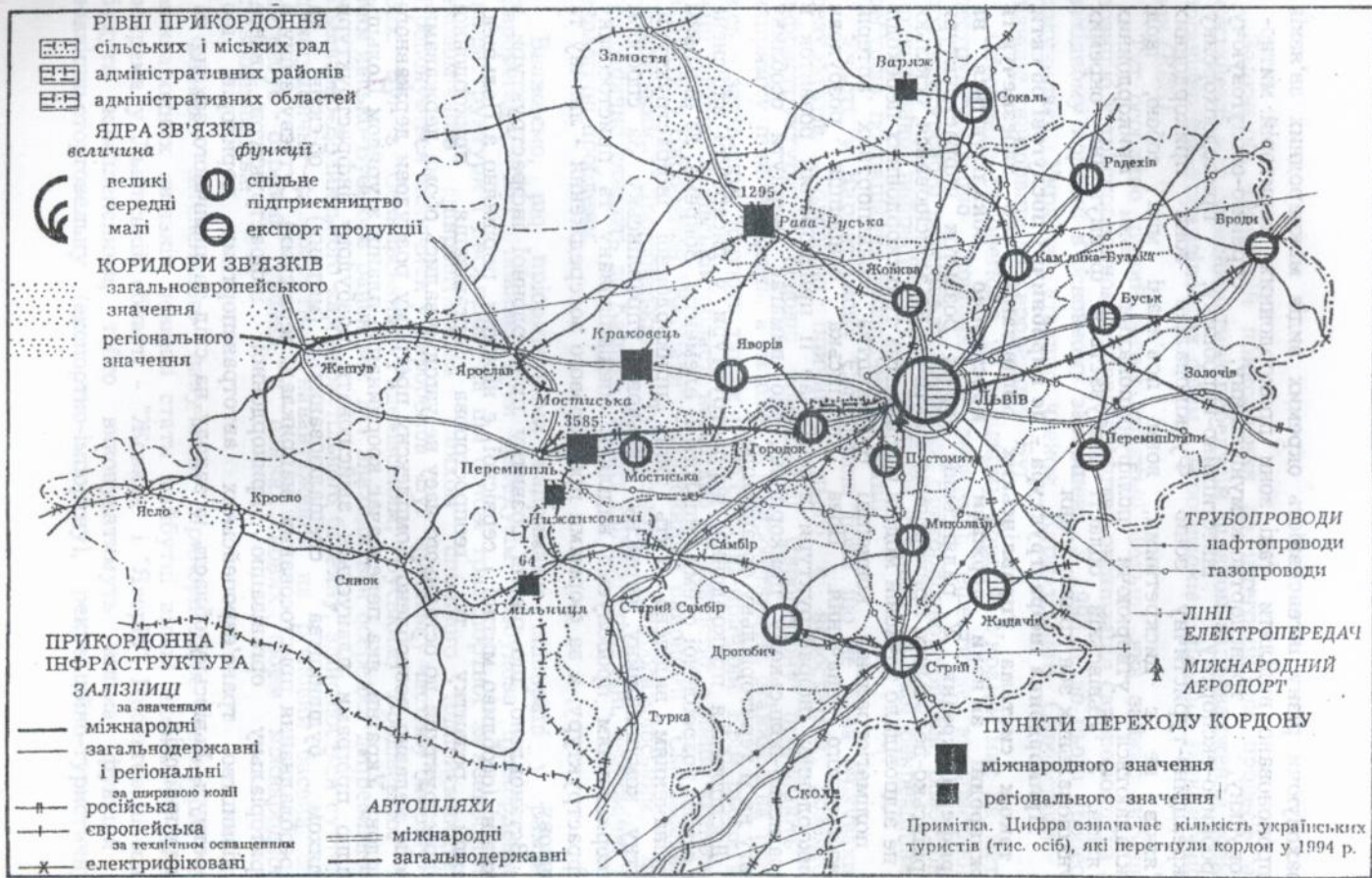

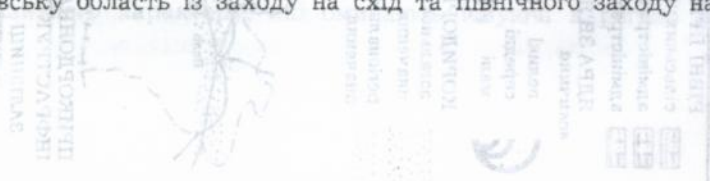
Рис. 2 Просторова організація українсько-польських прикордонних зв'язків

Враховуючи різну інтенсивність окремих видів міжнародних зв'язків запропоновано виділяти такі зони прикордонних територій: митно-пропускну, транспортно-комунікаційну, сервісно-обслуговуючу, виробничо-експортну, інвестиційно-виробничу, природоохоронну, рекреаційно-туристичну зони. Функціональні зони прикордонних зв'язків не є дискретними, вони пов'язані між собою, іноді накладаються, утворюючи поліфункціональні зони прикордонних зв'язків. У Львівській області відбувається формування окремих функціональних зон прикордоння.

Прикордонна інфраструктура - це виробничі і послугові об'єкти, а також система управлінських організацій, що забезпечують міжнародні зв'язки держави і просторово локалізуються на периферії країни. У радянський період розвиток інфраструктури українсько-польського прикордоння фактично не здійснювався, оскільки це не відповідало точковій моделі будівництва транскордонних переходів та полімагістральній концепції будівництва транспортних артерій міжнародного значення. Нова українська концепція розбудови прикордонної інфраструктури передбачає її прискорений розвиток в українсько-польському прикордонні, що вимагає звернути особливу увагу на її територіальну організацію.

Дослідження прикордонної інфраструктури у дисертації здійснене на основі розробленої схеми типології її елементів. Зокрема, за цільовим призначенням виділено п'ять типів прикордонної інфраструктури: митну, комунікаційну, сервісну, військову, управлінську. За способом використання пропонуємо виділяти спеціалізовану та пристосовану інфраструктуру, а за формами просторового зосередження - лінійну та точкову.

Встановлено, що рівень розвитку прикордонної інфраструктури в Україні (особливо митної і сервісної) є нижчим, порівняно з Польщею. Темпи розвитку та геопросторова організація прикордонної інфраструктури до останнього часу не узгоджувались обома державами. Лише недавно розроблено Комплексну програму розбудови державного кордону України, яка передбачає координацію планів з урядом Польщі. Згідно програми планується здійснювати розбудову інфраструктури шляхом будівництва спеціалізованих (митних) об'єктів та переобладнання пристосованих (наприклад, сервісних). Суттєву зміну в територіальну організацію прикордонної інфраструктури внесе будівництво транс'європейських автотранспортних коридорів, що перетнуть Львівську область із заходу на схід та північного заходу на південний схід.

Залучення територій прикордоння до інтеграційних процесів на континенті має здійснюватися передусім шляхом запровадження нових організаційно-управлінських форм - *еврорегіонів і вільних економічних зон (ВЕЗ)*.

Тут особливо цінний досвід сусідньої Польщі, яка займає активну позицію у трансграничному співробітництві: організація еврорегіонів на її західному кордоні в основному завершена. У 1993 р. до цього процесу долучилась Україна, ставши членом Карпатського Єврорегіону, а пізніше увійшовши до Єврорегіону "Буг".

Створення еврорегіонів на західному кордоні України має на меті: реструктуризацію економіки її території, ефективне використання працересурсного потенціалу, розвиток прикордонної торгівлі, розбудову прикордонної інфраструктури, розвиток туризму на базі рекреаційних ресурсів, покращання екологічної ситуації.

Участь у Карпатському Єврорегіоні поки що не дала очікуваних результатів. Головною причиною цього є недостатній розвиток інфраструктури - основні комунікації Єврорегіону пролягають у напрямку північ-південь, а наголос у співробітництві ставився на іншу вісь - захід-схід. Існують також і суб'єктивні причини. Крім цього, на наш погляд, Львівській області необхідно не повністю, а лише частково входити у Єврорегіон "Карпати" - південними районами - Сколівським, Стрийським, Дрогобицьким, Турківським, Старосамбірським, які географічно тяжіють до Карпат і мають подібні соціальні, економічні та екологічні проблеми.

Вважаємо, що пріоритетними напрямками співпраці у рамках Єврорегіону "Буг" повинні бути передусім розбудова прикордонної інфраструктури і посилення на цій основі транспортної зв'язаності та економічного співробітництва шляхом спільного підприємництва. Пропонується включити у Єврорегіон "Буг" львівську частину басейну р. Зах. Буг з Сокальським, Радеківським, Буським, Бродівським та Кам'янсько-Бузьким районами. Тут знаходяться осередки депресивного Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну, здійснюється суттєве демографічне та екологічне навантаження на річковий басейн, що потребує окремих рішень у рамках нових форм міжнародного співробітництва.

Формою інтенсивного залучення прикордонних територій до міжнародних зв'язків повинні стати майбутні вільні економічні зони, зокрема у Львівській області - "Жовква" і "Яворів". Проектовані зони будуть комплексними, тобто виконуватимуть кілька функцій - зовнішньоторговельну (експортно-імпортну), рекреаційно-туристичну,

науково-виробничу та митну. Важливою функцією буде організація транзитних комбінованих перевезень товарів у широтному і меридіональному (Балтійське - Чорне моря) напрямках. У Львівській області доцільно створювати і вузькоспеціалізовані, точкові за територіальним охопленням ВЕЗ. Враховуючи економічну кризу в Україні та необхідність уникнення соціальної напруги, пов'язаної із створенням ВЕЗ, майбутні зони повинні бути інтеграційними.

5. Враховуючи сучасні тенденції розвитку МПЗ України з Польщею, а також пріоритети міждержавних стосунків, окреслено перспективні напрями прикордонних зв'язків:

а) розбудова прикордонної інфраструктури, особливо транспортної для ефективного включення у систему транс'європейських транспортних коридорів. Для цього буде реконструйовано діючі та побудовано нові залізниці та автошляхи. Перспективним способом використання митної інфраструктури стане спільна їх експлуатація (митний догляд транспортних засобів і туристів);

б) удосконалюватиметься товарна структура прикордонної торгівлі. На майбутнє розширюватиметься торговельна інфраструктура з обслуговування не лише внутрішнього, але й зовнішнього споживача;

в) ефективність інвестиційної діяльності, зокрема функціонування українсько-польських спільних підприємств, буде залежати від правових норм і законів у державі, які повинні означити пріоритетні сфери інвестування (сільське господарство та переробні галузі) з відповідними пільгами для таких виробничих СП;

г) міграції трудових ресурсів регулюватимуться на державному і регіональному рівнях;

д) військове співробітництво, а саме спільне використання полігонів, зокрема Яворівського для проведення навчань;

е) екологічне співробітництво: охорона прикордонних річок, зокрема басейну Зах. Бугу, моніторинг природного довкілля, взаємний обмін інформацією про стан навколишнього середовища, взаємодопомога при екологічних аваріях і катастрофах;

і) розвиток рекреації для збільшення потоку туристів. З урахуванням історичного фактору розвитку прикордонних територій слід створити умови для розширення сентиментального туризму.

У сучасних умовах добрі перспективи мають різні види соціальних зв'язків у прикордонних територіях, які є традиційними і не потребують значних інвестицій.

ВИСНОВКИ

1. Прикордонне співробітництво між Україною і Польщею є складовою зовнішньоекономічної та політичної стратегії нашої держави, що має надзвичайно важливе значення для піднесення і стабільного розвитку як економіки областей Західного регіону, так і усєї України.

2. Розроблена у дисертації класифікаційна схема міжнародних зв'язків включає такі їх види: економічні, соціальні, екологічні, політичні, військові та їх підвиди. МПЗ є формою прояву міжнародних зв'язків на локальному і регіональному рівнях. У роботі показано місце прикордонних зв'язків у системі міждержавних відносин, сформульовано визначення прикордонних зв'язків як міжнародних стосунків у тих їх формах і видах, що здійснюються між суміжними територіями держав-сусідів першого порядку. Українсько-польські прикордонні зв'язки спрямовані на досягнення у підсумку інтеграції цих суміжних територій.

3. Виділено три геопросторові рівні прикордонних територій: обласний, районний та сільських рад. Делімітація здійснюється з урахуванням особливостей сучасної системи розселення, політико-адміністративного устрою держави, а також спрямованості зв'язків між прикордонними територіями суміжних держав. Встановлено тенденцію до поступового нівелювання економічних та політичних контрастів у польсько-українському прикордонні.

4. Формування прикордонних зв'язків України і Польщі відбувається під впливом багатьох факторів: позиційно-географічних, економіко- і соціально-географічних, природно-географічних та історико-географічних. У сучасний період істотний вплив відіграє економіко- і соціально-географічний чинник. Українсько-польське прикордоння має поки що недостатній рівень господарського розвитку, а в Україні відзначається строкатістю та наявністю консолідуючого центра - м. Львова, яке є фокусом тяжіння міжнародних зв'язків. Характерними є процеси депопуляції населення у сільській місцевості, пов'язані із відтоком сільських мешканців у міста, а також безробіття у міських поселеннях. Усе це загострює соціальні проблеми у прикордонні.

5. Пріоритетними напрямками українсько-польських прикордонних зв'язків є розбудова прикордонної інфраструктури, торгівля, спільне підприємництво, екологічні та соціальні відносини. Розвиток таких зв'язків сприяє процесам європейської інтеграції, яка посилюватиметься внаслідок прокладання територією прикордоння транс'європейських магістралей.

6. Найважливішим центром тяжіння прикордонних зв'язків є м. Львів. Поки що найповніше міжнародні прикордонні зв'язки виражені на обласному рівні. В той же час прикордонні адміністративні райони та прикордонні села ще слабо залучені до транскордонного співробітництва. Хоча конкретні програми уже розроблені й починають впроваджуватися, зокрема у Жовківському районі.

7. Для ширшого включення окремих територій Львівської області до прикордонного співробітництва створюються і функціонують нові організаційно-управлінські форми - Єврорегіони і ВЕЗ, у рамках яких є можливість залучати іноземні інвестиції у конкретні проекти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Географічні аспекти міжнародних спільних підприємств Львівської області // Теоретичні і прикладні проблеми географії: Вісник Львів. ун-ту. Сер. геогр. - 1992. - Вип. 18. - С. 105-107 (у співавт. з М.І. Гонаком).
2. Екологічні аспекти спільного підприємництва // Географічні природоохоронні проблеми Західного регіону України: Вісник Львів. ун-ту. Сер. геогр. - 1994. - Вип. 19. - С. 181-183.
3. Економіко-географічні особливості розвитку українсько-польських спільних підприємств Львівської області // Економіко-, соціально- і еколого-географічні проблеми західноукраїнського прикордоння / За ред. О. Шаблія. - Львів: Ред. вид. відділ Львів. ун-ту. - 1997. - С. 122-130.
4. Історико-географічні особливості розвитку міських поселень українсько-польського пограниччя // Матеріали наук. семінару "Сучасні проблеми географії населення в Україні". - Луцьк, 1993. - С. 101-102 (у співавт. з Н.В. Корчак).
5. Спільні підприємства Львівської області як точкові елементи майбутньої вільної економічної зони // Тези міжнар. наук.-практ. конф. "Вільна економічна зона - як форма регіонального розвитку". - Ч.3. - Чернівці, 1994. - С. 40-42.
6. Проблеми географічного вивчення прикордонних регіонів // Матеріали наук. конф. "Проблеми географії України". - Львів, 1994. - С. 119 (у співавт. з Н.В. Корчак).
7. Вивчення зовнішньої торгівлі у працях В. Кубійовича та С. Рудницького // Матер. наук. конф. "Історія української географії і картографії". - Тернопіль, 1995. - С. 62.
8. Деякі соціоекологічні проблеми західного регіону України // Матер. першої всеукр. конф. "Теоретичні та прикладні аспекти соціоекології". - Т.1. - Львів, 1996. - С. 195-197 (у співавт. з М. М. Кусяк і О.М. Садовою).

Гудзеляк І. І. Прикордонні соціально-економічні зв'язки України з Польщею (географічний аналіз на матеріалах Львівської області). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 - економічна і соціальна географія. - Львівський державний університет ім. І. Франка, Львів, 1997.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних основ міжнародних зв'язків у прикордонних територіях. Аналізуються фактори, компонентна структура та геопросторова організація міжнародних прикордонних зв'язків, сучасний стан і тенденції розвитку прикордонної інфраструктури, розглядаються проблеми вдосконалення організаційно-управлінських форм прикордонного співробітництва.

Ключові слова: міжнародні прикордонні зв'язки, прикордонна територія, прикордонна інфраструктура, єврорегіон, вільна економічна зона.

Гудзеляк И. И. Приграничные социально-экономические связи Украины и Польши (географический анализ на материалах Львовской области). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 - экономическая и социальная география. - Львовский государственный университет им. И. Франко, Львов, 1997.

Диссертация содержит исследования теоретических основ международных связей в приграничных регионах. Анализируются факторы, компонентная структура и геопространственная организация международных приграничных связей, современное состояние и тенденции развития приграничной инфраструктуры, рассматриваются проблемы совершенствования организационно-управленческих форм приграничного сотрудничества.

Ключевые слова: международные приграничные связи, приграничная территория, приграничная инфраструктура, еврорегион, свободная экономическая зона.

Hudzeliak I. I. Bordering Social-Economic Relations Between Ukraine and Poland (geographical analysis according to materials of Lviv region). - Manuscript.

Desirtation was written in means of receiving and defending scientific degree of a candidate of geographical sciences according to speciality 11.00.02 - economical and social geography. - Lviv State University, Lviv, 1997.

Desirtation is dedicated on investigating theoretical basises in international relations at the bordering territories. Factors, components structure and territorial organization of the international bordering relations; today's conditions and tendencies for bordering infrastructure development; problems for improvement of organizational - managing forms of bordering cooperation are being analyzed.

Key words: international bordering cooperation, bordering territory, bordering infrastructure, euroregion, free economic zone.

374019

АВ 38.642

Підписано до друку 7.10.97. Формат 60x84/16. Папір друк. №1. Друк офсетн.
Умовн. фарбо-відб. 1,5. Обл. вид. арк. 1,6. Тираж 100. Зам. 240.
Машинно-офсетна лабораторія Львівського університету
Ім. Івана Франка. 290602 Львів, вул. Університетська 1.